

M. SONNENBURG, H. J. SCHOLTZ, *Traumatologie des Gesichtsschädels*. 159 pag., 162 afb. V. E. B. Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1990. Prijs DM 63,50. ISBN 3 335 00195 8.

De Oostduitse auteurs van deze monografie, een kaakchirurg en een keel-, neus-, oorarts, belichten – ieder vanuit hun specialisme – in een leesbaar geheel de traumatologie van het aangezichtsskelet en illustreren dat met goede afbeeldingen. De ruime hoeveelheid literatuurverwijzingen is nagenoeg geheel afkomstig uit de Duitse literatuur. De indeling is overzichtelijk en maakt een snel en efficiënt gebruik mogelijk. Nieuwe en afwijkende visies op de behandeling van aangezichtsfracturen komen in dit boek niet voor. Integendeel, de behandeling van meervoudige onderkaakfracturen en van de gecombineerde onder- en bovenkaakfracturen door middel van externe fixatie is verouderd en wordt weinig meer uitgevoerd. De bespreking van naso-orbitale fracturen en hun behandeling is te summier en onvoldoende.

Conclusie: het boek geeft een weergave van de diagnostiek en behandeling binnen de maxillofaciale traumatologie in Oost-Duitsland. Na de hereniging van de twee Duitslanden zal de behandeling van maxillofaciale traumata in het voormalige Oost-Duitsland ongetwijfeld nieuwe impulsen krijgen, waardoor het boek mogelijk historische waarde krijgt. Actueel is de inhoud niet.

K. G. H. van der Wal, Leeuwarden

H. FISCHER-BRANDIES, A. N. F. STAHL. *Kieferorthopädische Technik*. Mit Hinweisen auf Indikation und Klinik. 219 pag. Georg Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1990. Prijs DM 46,—. ISBN 3 13 737601 7.

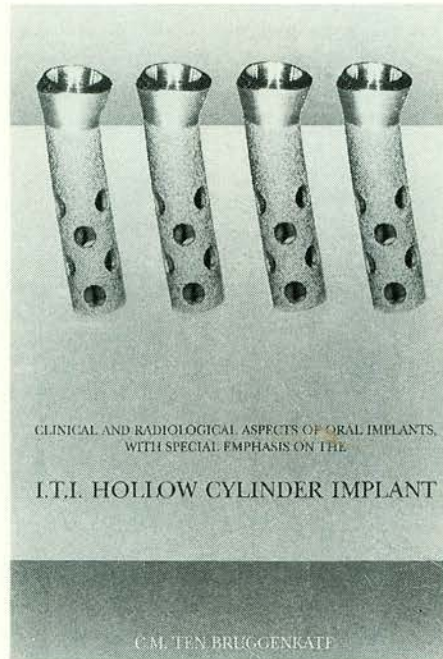
In ruim 200 bladzijden – in pocketformaat – wordt een beknopt overzicht gegeven van alle soorten orthodontische en gelaatsorthopedische apparatuur. Daarbij wordt vooral op de apparatuur zelf ingegaan en veel minder op de indicatie en de behandeling. Daarnaast worden nog enige hoofdstukken gewijd aan de techniek, zoals het maken van studiemodellen, het repareren van plaatapparaten en de samenwerking met het tandtechnische laboratorium.

Het boekje leest prettig en is uitgebreid geïllustreerd met zeer duidelijke tekeningen. De auteurs geven in hun inleiding aan dat het boek bedoeld is voor studenten, tandartsen, orthodontisten en tandtechnici. Zo'n brede doelgroep en de beperkte omvang van het boek brengen onvermijde-

lijk met zich mee dat de diverse onderwerpen weinig diepgaand kunnen worden besproken. Het uitgebreide trefwoordenregister maakt het wel geschikt als naslagwerkje, wanneer men in de praktijk wordt geconfronteerd met onbekende orthodontische of gelaatsorthopedische apparatuur.

A. M. Kuijpers-Jagtman, Nijmegen

C. M. TEN BRUGGENKATE. *Clinical and radiological aspects of oral implants, with special emphasis on the I.T.I. hollow cylinder implant*. 183 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1990. ISBN 90 9003708 X.

Dit proefschrift behandelt de ervaringen van de promovendus met het toepassen van I.T.I.-implantaten (I.T.I. is de verkorte uitdrukking van de woorden International Team for oral Implantology) en bestaat uit de bundeling van een aantal artikelen. Na een korte inleiding volgt een literatuurstudie naar de wijze waarop patiënten worden geselecteerd op hun al dan niet geschikt zijn voor het aanbrengen van orale implantaten en naar de wijze waarop auteurs komen tot de berekening van het percentage geslaagde implantaten. Vervolgens wordt de techniek beschreven van het verkrijgen van een vrij mucosatransplanaat uit het palatum met het doel het scheppen van een aangehechte gingiva rond later te plaatsen implantaten. In het daarop volgende hoofdstuk worden – bij 22 patiënten – de techniek en de resultaten van het aanbrengen van implantaten, in combinatie met bottransplantaten afkomstig uit het tuber maxillare, behandeld.

De evaluatie van resultaten bij 40 patiënten met 102 I.T.I. (F-type)-implantaten, over een periode van vier jaar, vormt de inhoud van hoofdstuk 6. Hoofdstuk 7 vermeldt eveneens een evaluatie van de meer recente I.T.I.-bonefit-schroefimplantaten, waarvan er in een periode van twee jaar 431 werden geplaatst bij 156 patiënten. In de daarop volgende hoofdstukken worden twee experimenten beschreven die testen op welke wijze zo parallel mogelijk kan worden geprepareerd en of deze handeling op een orthopantomogram kan worden gevisualiseerd. Ten slotte wordt afgesloten met enkele hoofdstukken over onder meer de indicatie voor gehoekte implantaten, het symmetrisch plaatsen van implantaten en de techniek van het explanteren van implantaten.

De klinische resultaten die de auteur heeft bereikt zijn indrukwekkend: slechts één mislukking bij de 102 F-typen en maar twee mislukkingen bij de bonefit-implantaten. Ook de klinische resultaten met mucosa- en bottransplantaten zien er fraai uit. Trouwens, ook enkele andere hoofdstukken zijn als klinisch verslag interessant. Wetenschappelijk gezien is het proefstuk echter mager, omdat het geen verslag van origineel onderzoek behelst. Experimenten verricht om de parallelie van implantaten op een orthopantomogram, onder verschillende opnamehoeken, te bestuderen en om de mate van nauwkeurigheid van prepareren als afhankelijke van de lengte van de boorschacht te bepalen, zijn illustratieve experimenten. De uitkomsten daarvan zijn immers wettelijk te berekenen. Kortom, een proefschrift dat vooral vanwege de klinische artikelen interessant is.

T. B. F. M. Gelhard, Roden

S. SCHLUGER, R. YUODELIS, R. C. PAGE, R. H. JOHNSON. *Periodontal diseases*. 2e druk, 759 pag., 416 afb. Lea & Febiger, Philadelphia, London 1990. Prijs £ 46,92. ISBN 0 8121 1084 6.

Dit boek, dat in 1977 in eerste druk verscheen, is een leerboek over parodontologie. Het heeft bovendien tot doel een naslagwerk te zijn. Deze tweede druk is duidelijk gemoderniseerd, vooral wat betreft de microbiologie en de implantologie. Om de overzichtelijkheid te bevorderen is een indeling gemaakt in vier delen die weer onderverdeeld zijn in hoofdstukken.

Het eerste deel geeft een uiteenzetting over het gezonde en het ongezonde parodontium, de epidemiologie en etiologie van parodontale aandoeningen, terwijl ook de microbiologische aspecten van tandplaque

en het pathogene mechanisme van parodontale ontstekingen uitgebreid aan bod komen.

In het tweede deel worden alle klinische handelingen beschreven die nodig zijn om parodontale aandoeningen te genezen. Uitvoerige beschrijvingen worden gegeven over diagnostische procedures, behandelingsplanning en plaquebeheersing. Veel aandacht wordt besteed aan de oclusale aspecten van de natuurlijke dentitie, terwijl ook de orthodontie in relatie tot de parodontologie ruime aandacht krijgt.

Het derde deel behandelt de relatie tussen oclusie, articulatie en parodontologie als ook de positie van de parodontologie versus de restauratieve tandheelkunde. Uitgebreid wordt stilgestaan bij correcties van gingiva en alveolair bot teneinde de adaptatie van kroon- en brugwerk aan het parodontium zo gunstig mogelijk te maken. Ook het spalpen van gebitselementen, met uitgebreid verlies aan steunweefsel, door middel van brugwerk wordt breed belicht. Het laatste hoofdstuk van dit deel is gewijd aan de parodontale aspecten van osseogéïntegreerde implantaten. Deel vier, ten slotte, handelt over de nazorg van parodontaal behandelde patiënten en het handhaven van de bereikte resultaten.

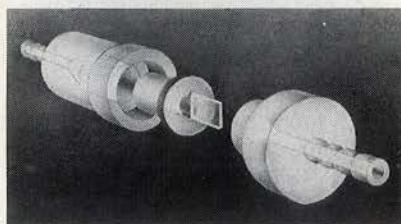
Samenvattend kan worden opgemerkt dat dit een gedegen boek is over de parodontologie voor een redelijke prijs, duidelijk op Amerikaanse leest geschoeid en met wel erg veel aandacht voor oclusie, articulatie en orthodontische aspecten. Bovendien wordt er geen woord geschreven over de regeneratieprocedure door middel van millipore filters, de zogenaamde 'guided tissue regeneration'. Voor een leerboek anno 1989 is dit een ernstige omissie. Toch zullen zowel student als algemeen-practicus veel informatie kunnen putten uit dit van veel illustraties voorziene handboek.

N. H. C. Corba, Noordbroek

J. H. PRATT-TERPSTRA. Salivary protein adsorption and oral streptococcal adhesion. 120 pag. Academisch proefschrift rijksuniversiteit te Groningen, 1990.

Het onderzoek binnen de Groningse vakgroep Materia Technica is al vele jaren geconcentreerd op de rol van de vrije oppervlakte-energie van bacteriën bij hun vasthechting aan orale oppervlakken. In dit proefschrift beschrijft de auteur haar onderzoek naar de rol van de eiwitpellicel op een vaste ondergrond bij de vasthechting van orale micro-organismen. In een vorig onderzoek binnen deze vakgroep werd vooral de nadruk gelegd op het belang van de zeta-potentiaal van een bacterie-oppervlak voor de vasthechting. In deze studie komt vooral de functie van de eiwitlaag op een vast oppervlak, bij de adherentie van

Salivary protein adsorption and oral streptococcal adhesion

Ina Pratt-Terpstra

micro-organismen naar voren. Verschillende modelsystemen werden hiervoor gebruikt, zoals het meten van bacteriële adherentie en van eiwitadsorptie in een 'flow-cell'. Als vaste drager werden drie stoffen gebruikt met een groot verschil in vrije oppervlakte-energie: teflan, cellulose acetaat en glas. Daarnaast werd ook humaan tandglazuur getest. Voor de vorming van pellicels werden eiwitten als serumalbumine, humane speekselmucinen en humaan speeksel-sIgA gebruikt. Gevonden werd dat albumine in staat is de hechting van verschillende streptokokken sterk te verminderen. Eveneens bleek een, in twee uur van uit totaal speeksel gevormde, pellicel de vasthechting van *S. mutans*, *S. sanguis* en *S. mitis* te remmen. Ook een pellicel van speekselmucinen aan tandglazuur bleek, onder de gegeven omstandigheden, de adherentie van genoemde streptokokken te verlagen. In het laatste hoofdstuk wordt beschreven dat een pellicel van sIgA eveneens de adherentie van de streptokokken verlaagt.

Naast de waardering voor deze studie, moet echter ook worden opgemerkt dat er te boude en te rechtlijnige conclusies worden getrokken ten aanzien van de invloed van een eiwitlaag op de vasthechting van bacteriën. Zo kan, bij voorbeeld, uit stelling 1 worden gelezen dat de eigenschappen van het onderliggende vaste oppervlak in niet te verwaarlozen mate doorschijnt. Maar uit het proefschrift zelf blijkt dat dit in lang niet alle gevallen correct is. Soms wordt de vasthechting van bacteriën maar liefst tot 10% verlaagd door het aanbrengen van een eiwitlaag. Ook is de uitspraak, die in stelling 2 wordt gedaan, dat de geadsorbeerde speeksel-eiwitten aan tandglazuur *in vitro* de hechting van orale streptokokken verlaagt veel te algemeen gesteld

en wordt in het proefschrift ontoereikend onderbouwd. Jammer is ook dat op pagina 90 een onjuist model wordt gegeven van een mucine. Mucine is opgebouwd uit één lange eiwitketen met daaraan honderden kleinere en grotere koolhydraatketens, zodat een éénpuntsinteractie uitgesloten kan worden geacht.

Ondanks deze kritische aantekeningen, is hier sprake van een boeiend beschreven fenomeen: het samenspel van specifieke en niet-specifieke interacties tussen micro-organismen en eiwit-'gecoate' orale oppervlakken. Dit is een onderwerp waarover voorlopig nog niet het laatste woord is gesproken.

A. van Nieuw Amerongen, Amsterdam

R. J. ELDERTON. Evolution in dental care. 107 pag. Clinical Press Limited, Bristol 1990. Prijs £ 12,50. ISBN 1 85457 020 X.

In deze uitgave vindt men de neerslag van de voordrachten en de gedachtenwisselingen die van 7-9 september 1988, tijdens de 'Bristol '88 World Dental Conference' onder de titel *Decisions in Forward-looking Oral Health Care*, aan de Universiteit van Bristol plaatsvonden. Door 48 experts, afkomstig uit de gehele wereld, werden bijdragen aan het onderwerp geleverd en de lijst met hun namen vermeldt die van coryfeeën als Barmes, Hobdell, Pindborg en Sheiham. Vanuit Nederland namen Ir. E. M. Bronkhorst c.s. (vakgroep Cariologie en Endodontologie, KUN) en Prof. Dr. T. Pilot (vakgroep PPS, RUG) aan het congres deel.

Redacteur Elderton c.s. zijn bij het samenstellen van het boek afgestapt van het bekende patroon de gepresenteerde voordrachten, op naam van de sprekers, als artikelen te bundelen. In plaats daarvan hebben zij bij elkaar behorende onderwerpen uit de verschillende lezingen respectievelijk discussies in nieuwe hoofdstukken samengevat en er daarbij voor gewaakt in herhalingen te vervallen. Ieder tekstgedeelte dat oorspronkelijk door een der sprekers werd geponeerd, wordt steeds voorafgegaan door zijn of haar naam tussen haakjes. Daartussen staan korte passages van redactionele oorsprong. Zodoende hebben Prof. R. J. Elderton c.s. – op bewonderenswaardige wijze – een verslag geschreven dat zich als een boek, in vijf hoofdstukken, laat lezen en waarin zowel de stand van de huidige als de organisatie van de toekomstige tandheelkundige zorgverlening in de 'Westerse wereld' én in de 'ontwikkelingslanden' aan de orde komen.

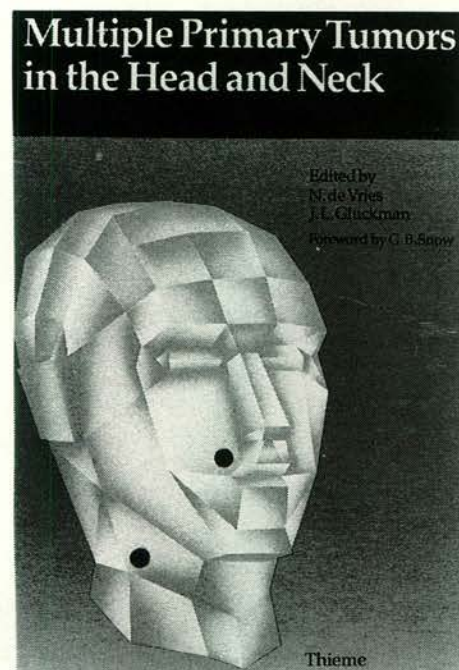
Het boek wordt afgesloten met een appendix waarin de voordrachten en de daaropvolgende discussies tijdens de conferentie puntsgewijs worden samengevat. Deze

samenvatting werd door Elderton en Dowell eerder gepubliceerd in de *British Dental Journal* (1989; 166: 467-9).

Met betrekking tot de toekomst legt dit conferentieverslag aan allen, die op enigerlei wijze betrokken zijn bij de zorg voor de tandheelkundige gezondheid, tot slot de vraag voor: 'How can people be educated to the need to pay, directly or indirectly, for prevention?' Op die vraag moet binnen 40 jaar het antwoord gegeven zijn!

B. Z. Deenik, Heemstede

ONDER REDACTIE VAN N. DE VRIES, J. L. GLUCKMAN. *Multiple primary tumors in the head and neck*. 148 pag., 14 afb. Georg Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1990. Prijs DM 80,—. ISBN 3 13 749301 3.

In een beknopte, zeer verzorgde uitgave worden, onder redactie van de keel-, neus- en oorartsen Dr. N. de Vries (Amsterdam) en Dr. J. L. Gluckman (V.S.), de diverse aspecten van op vele plaatsen in de mond en het overige hoofd-halsgebied voorkomende tumoren besproken. Wat betreft mondkanker blijkt 10-20% van de patiënten later nog een tweede en soms zelfs een derde tumor te krijgen, hetzij in de mond zelf, hetzij elders in de voedsel- of luchtweg. Dit verschijnsel doet zich vooral voor bij primaire tumoren van de tong, de mondbodem en de onderkaak.

Interessant is het hoofdstuk waarin

wordt beschreven hoe het mogelijk lijkt in de nabije toekomst en ten dele al op dit moment het ontstaan van dergelijke tweede tumoren tegen te gaan met behulp van medicijnen, zoals β -caroteen en retinol (vitamine A). De auteurs van het betreffende hoofdstuk benadrukken zelf al dat deze chemopreventie niet als een wondermiddel kan worden beschouwd voor mensen die door hun levensstijl (bovenmatig alcohol- en tabaksgebruik) een verhoogd risico lopen om mond- of keelkanker te krijgen. Primaire preventie blijft inderdaad het belangrijkste wapen ter voorkoming van dit type tumoren.

Dit boek is voor de tandarts-algemeenpracticus te specialistisch. Voor de in de oncologie geïnteresseerde kaakchirurg bevat het echter een schat aan waardevolle gegevens, die bovendien zijn voorzien van zeer vele, recente literatuurverwijzingen.

I. van der Waal, Amsterdam

H. S. ORTON. *Functional appliances in orthodontic treatment. An atlas of clinical prescription and laboratory construction*. 103 pag. Quintessence Publishing Co., Ltd., London, Chicago, Berlin, Tokyo, São Paulo, Hong Kong 1990. Prijs \$ 68,—. ISBN 1 85097 012 2.

Het in A4-formaat, fraai gedrukte en van vele illustraties voorziene boekwerk telt, na een introductie en enkele algemene opmerkingen die voorzien zijn van enige kleurenfoto's, zes hoofdstukken en tot slot een index.

Het boek weerspiegelt de inzichten in de onderhavige materie gedurende de laatste 15 jaar. De tekst is zeer compact en behandelt veelal puntsgewijs het wanneer en hoe van de toe te passen apparaten. Ook voor de tandtechnicus worden puntsgewijs de nodige aanwijzingen gegeven.

De compactheid leidt – afgezien van het formaat – tot een goed hanteerbaar boek met een redelijk beperkt aantal pagina's. Daardoor bevat vrijwel iedere zin relatief veel informatie, zodat het lezen een intensieve bezigheid wordt: eigenlijk kan geen regel worden overgeslagen. Overigens maken de vele ontwerpkaarten dat het geheel goed verwerkbaar is. Aangezien achtergrondinformatie wordt verondersteld, is het boek bestemd voor orthodontisten.

Pluspunten zijn onder andere: de duidelijke ontwerptekeningen; de punt voor punt gegeven aanwijzingen voor indicatie, vervaardiging, het aanbrengen in de mond en de instructies voor de patiënt; de aan-

dacht voor de individuele patiënt en zijn omgeving; de suggesties om het totale probleem in een aantal componenten op te splitsen en daaruit conclusies voor de behandeling te trekken; het streven om osteotomieën te vermijden; het ontbreken van de pretentie een volledig overzicht te geven van alle eerder beschreven functionele apparatuur, maar het bieden van een compendium van apparaten die in handen van specialisten goed werken, waarbij een goede ondersteuning van het tandtechnisch laboratorium uiteraard noodzakelijk is.

Als negatief kan worden aangemerkt dat er geen resultaten worden getoond. Ofschon mag worden aangenomen dat die er wel degelijk zijn, is het jammer dat die niet zijn afgebeeld. Het werkt nu eenmaal stimulerend als niet alleen het begin wordt getoond, maar ook hoe de situatie er bijvoorbeeld vijf jaar na het afbehandelen uitziet. In dit verband is het ook jammer dat gelaatsfoto's ontbreken. De tekst over de indicatiestelling zou met model- en gelaatsfoto's aanzienlijk beter tot zijn recht komen. Ook is het merkwaardig te zien tot welke constructies men kan komen als geen headgear op molaarbuizen wordt aangebracht. Dit leidt onder andere ook tot expansie van de bovenboog, alvorens de distorelatie (en daar gaat het in dit boek bijna exclusief om) aan te pakken. Te vaak heeft dit in het verleden geleid tot een te late behandeling van de distorelatie (waardoor van de kaakgroei niet meer kan worden geprofiteerd) en tot extracties of zelfs tot een osteotomie. De dikwijls kolossale veren van dikke draadsoorten (1 mm is geen uitzondering) voor individuele tandverplaatsingen zullen voor begenadigde buigers wellicht hanteerbaar zijn, maar er bestaan modernere uitvoeringen die veiliger zijn. De apparaten hebben soms lange namen (Expansion and labial segment alignment appliances) en daarom worden afkortingen (Elsaa's) gebruikt, maar het vergt enige inspanning om bij een eerste confrontatie daarmee om te gaan. Ook worden afstanden aangegeven waarover, in een bepaalde tijd, bepaalde verplaatsingen kunnen worden bereikt. Dit kan de gedachte in de hand werken dat dit bij iedere patiënt standaard gebeurt. Biologische variaties maken dit echter illusoir.

Maar de voordelen van het boek overwegen toch de bezwaren. Dit neemt niet weg dat het alleen geschikt is voor de specialist of die in opleiding. Het zal voor hen een opfrisser kunnen zijn en een ieder zal er wel iets van zijn gading in kunnen vinden.

H. Boersma, Nijmegen